

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА РОЗВИТКУ ЗАКЛАДІВ ГАЛУЗИ КУЛЬТУРИ І МИСТЕЦТВА

EVALUATION OF CURRENT STATE AND DEVELOPMENT OF CULTURAL INSTITUTIONS

Грушина А.І.

аспірантка,

Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв

У статті проаналізовано дані Зведеного бюджету України, визначено тенденцію видатків на культуру як таку, що зростає. Виокремлено фактор галузевої розбалансованості культурно-мистецького комплексу на регіональному рівні. Враховуючи особливість кожного регіону, об'єктом дослідження було обрано заклади культури Івано-Франківської області. У результаті аналізу видатків на культуру, інфраструктури та активності населення визначено, що досліджуваний регіон володіє достатньо високим потенціалом щодо розвитку культурно-мистецького комплексу, який стане основою економічного зростання та інвестиційної привабливості галузі за умови дотримання відповідної тенденції управління закладами культури.

Ключові слова: управління, видатки на культуру, бюджет, заклади культури, фінансування.

В статье проанализированы данные Сводного бюджета Украины, определена тенденция расходов на культуру как таковую, что растет. Выделен фактор отраслевой разбалансированности культурно-художественного комплекса на региональном уровне. Учитывая особенность каждого региона, объектом исследования были выбраны учреждения культуры Ивано-Франковской области. В результате анализа расходов на культуру, инфраструктуры и активности населения определено, что исследуемый регион обладает достаточно высоким потенциалом к развитию культурно-художественного комплекса, который станет основой экономического роста и инвестиционной привлекательности области при условии соблюдения соответствующей тенденции управления учреждениями культуры.

Ключевые слова: управление, расходы на культуру, бюджет, учреждения культуры, финансирование.

We reviewed the consolidated budget. Determined trend of spending on culture is growing. Factor highlighted sectoral imbalances culture. Picked Ivano-Frankivsk region for the study as have included as a feature of each region. Investigated area has enough high potential for the development of cultural and artistic complex, which will be the basis for economic growth and investment attractiveness of the region provided that the appropriate governance trends cultural institutions.

Keywords: management, expenditures on culture, budget, cultural institutions, funding.

Постановка проблеми. Регулярне явище дефіциту державного бюджету України позбавляє життєздатності такий потенційно прибутковий сектор економіки, як культурно-мистецька сфера. Сьогодні організація, управління та фінансування закладів культури і мистецтв обумовлені конкретно державною політикою. У результаті чого, щорічно з доходів бюджету на утримання закладів культури виділяють мінімальні асигнування, що складають лише третю частину від суми потрібної для їх оптимального функціонування. Таким чином, сфера культури і мистецтв залишається в зоні комерційних ризиків як для інвесторів, так і для держави, що спричинює її занепад за всіма видами економічної діяльності.

Виникає необхідність суттєвих змін у самому управлінні діяльністю організацій культури і

мистецтва, а також їх фінансування, на основі стратегічного управління і планування як на локальному, так і на рівні державної вертикалі, що зумовлює актуальність дослідження сучасного стану сфери культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема державного регулювання сфери культури України сьогодні є актуальною серед науковців та знаходить відображення у працях І. Безгіна, І. Дзвінчука, В. Дем'янишина, А. Крупки, С. Москаленка, Т. Раєвича, І. Розпутенка, Н. Фесенко та ін. Так, попри численні наукові доробки за цим напрямом дослідження в межах усієї галузі культури, залишається поза увагою такий економічний фактор як сума витрат на розвиток сфери культури в конкретному регіоні та діяльність самих закладів культури відповідно до специфіки кожного регіону,

що однозначно впливає на рівень видатків із бюджету держави.

Метою статті є дослідження сучасного стану закладів культури, що зумовлює вирішення таких завдань: проаналізувати видатки на культуру загалом, інфраструктуру, дослідити фінансування об'єктів культури з боку держави в розрізі регіону.

Основні результати дослідження. На сьогодні базова мережа закладів культури і мистецтв прямо пропорційно залежить від фінансування держави, що не можна назвати позитивним явищем. А в стані економічної та політичної дестабілізації, країна тим паче не має змоги в повному обсязі підтримувати розвиток культурної індустрії, що призводить до занепаду державного сектору в цій галузі.

Враховуючи те, що економічний фактор – сума витрат на галузь культури і мистецтва, відіграє вагомий роль у розвитку культурно-мистецького комплексу, нами проаналізовано видатки з бюджету в розрізі цього напрямку (таблиця 1).

Розвиток сфери культури та мистецтва в Україні за останні роки характеризувався дещо уповільненими темпами. Звичайно, це є результатом впливу негативних факторів та подій, що відбулись у державі [1, с. 177]. Так, починаючи з 2008 р., бюджетне фінансування галузі культури і мистецтва зростало, хоча й залишалось скромним за європейськими мірками [1, с. 178].

Під час аналізу видатків у їх розрізі галузь «Культура та мистецтво» з кожним роком складає все менший відсоток у структурі загальних видатків зведеного бюджету України. Як видно з таблиці 1, частка видатків на культуру і мистецтво в загальних видатках Зведеного бюджету України протягом 2011–2013 рр. традиційно складала 13–14%, але вже з 2014 р. зменшилась на 3 відсоткових пункти, а у 2015 р. склала 7%. Це свідчить про недостатню вагомість у

політиці держави цієї галузі. Цікавим також є спостереження того факту, що впродовж 2010–2015 рр. співвідношення фактичних видатків до попереднього року зберігає стабільну тенденцію до зниження, що є аналогічно тенденції показника виконання плану видатків на культуру. Попри те, що плановий показник видатків 2015 р. план склав 9287,9 млн грн, а у 2013 р. – 9778,84 млн грн), факт виконання плану видатків із бюджету перевищує показники попередніх періодів та складає 93,6% (до ілюстрації у 2014 р. план виконали на 83%, а у 2012 р. – на 86%), що приводить до висновку про ріст суми видатків на культуру і мистецтво.

Аналізуючи дані щодо фінансування закладів галузі культури і мистецтва, доцільним також є співставлення темпу приросту розміру видатків на культуру з рівнем інфляції, оскільки явище помірного зростання рівня фінансування в розмірі 2 відсоткових пунктів із 2014 р. по 2015 р. нівелюється, враховуючи рівень інфляції у 143,3% [3]. На рис. 1 представлено графік темпу приросту видатків на культуру та рівня інфляції. Криві графіка чітко відображають значну різницю між аналізованими показниками,

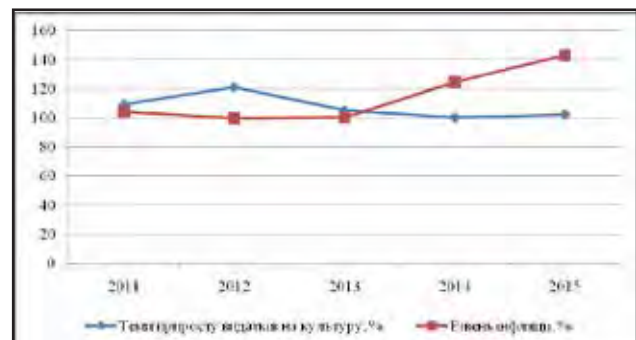

Рис. 1. Темп приросту видатків із бюджету на культуру і мистецтво

Таблиця 1

Видатки Зведеного бюджету України на культуру і мистецтво

Показник	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Усього видатків Зведеного бюджету України, млн грн	49874,7	54590,2	61702,2	76845,9	117642,4
План видатків Зведеного бюджету України на культуру і мистецтво, млн	6928,8	8961,67	9778,84	10194,74	9287,9
Факт видатків Зведеного бюджету України на культуру і мистецтво, млн	6615,5	8017,92	8444,14	8483,46	8694,8
Виконання видатків на культуру і мистецтво, %	95	89	86	83	93,6
Співвідношення плану видатків до попереднього року, %	110	129,4	109	104	91,1
Співвідношення фактичних видатків до попереднього року, %	109,4	121,2	105,3	100,4	102,5
Обсяг фактичних видатків на культуру і мистецтво у структурі загальних фактичних видатків, %	13,2	14,7	13,7	11	7,4
У % до ВВП	0,53	0,57	0,57	0,54	0,44

Джерело: складено на основі статистичної звітності ДКСУ [2]

що дає змогу зробити висновки про незадовільний рівень фінансування закладів культури в кризовий період 2014–2015 рр. за високого рівня інфляції.

Враховуючи фактичний ріст видатків із бюджету на культуру, доцільним є зауваження, що основна маса видатків із бюджету, як відомо здебільшого, ішла на оплату праці співробіт-

Таблиця 2

Інфраструктура галузі культури і мистецтва

Найменування об'єкту культури	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Кількість бібліотек (на кінець року), тис.	18,6	18,5	18,4	18,3	16,9	17,3
Бібліотечний фонд, млн примірників	310,7	303,5	300,6	297,0	257,6	266,0
Кількість клубних закладів	17,9	17,9	17,8	17,8	16,8	17,2
у них місць, тис.	4 540	4 518	4 490	4 470	4 175	4 264
Кількість театрів	128	121	121	122	113	113
Кількість відвідувань театрів за рік, млн	6,0	6,2	6,3	6,4	5,4	5,6
Кількість концертних організацій	76	75	78	76	73	73
Кількість слухачів на концертах за рік, млн	3,7	3,7	4,2	4,1	2,4	2,5
Кількість музеїв	511	531	553	568	543	564
Кількість відвідувань музеїв за рік, млн	18,0	18,1	18,9	18,7	14,2	15,1
Кількість демонстраторів фільмів (на кінець року), тис.	2,1	2,1	1,6	1,5	1,3	1,1
Кількість глядачів на сеансах за рік, млн	8,3	14,2	15,0	12,7	10,6	10,9

Джерело: розроблено на основі [5]

Таблиця 3

Заклади культури і мистецтва за регіонами на кінець 2015 р.

	Усього	Кількість закладів клубного типу	Кількість демонстраторів фільмів	Кількість музеїв	Кількість театрів	Кількість концертних організацій і професійних творчих колективів
Україна	17 272	17 195	1 118	564	113	73
Львівська	1 339	1 420	53	26	9	13
Вінницька	969	1 125	64	28	2	1
Хмельницька	929	1 161	121	27	3	3
Тернопільська	896	923	100	30	2	3
Київська	891	845	12	23	3	1
Житомирська	883	1 067	16	21	2	3
Одеська	861	735	19	11	7	2
Харківська	827	692	109	33	7	3
Дніпропетровська	800	571	20	26	13	4
Полтавська	799	853	28	40	2	1
Івано-Франківська	765	723	122	26	4	2
Черкаська	732	736	53	27	2	1
Чернігівська	727	769	73	36	4	1
Рівненська	603	680	34	13	2	1
Волинська	599	674	12	17	2	1
Кіровоградська	581	593	31	30	2	1
Сумська	576	636	19	17	2	1
Запорізька	561	440	54	23	6	1
Миколаївська	525	533	16	12	3	1
Херсонська	518	448	49	9	2	1
Донецька	517	390	13	14	1	-
Закарпатська	493	467	10	15	4	3
Чернівецька	401	387	70	10	3	1
Луганська	337	297	4	8	3	1

Джерело: розроблено на основі [5]

ників закладів культури, яка до сьогодні залишається гострою проблемою – незадовільний матеріальний рівень працівників культурної сфери та низький соціальний престиж їхньої праці. Так, за останніми статистичними даними середня заробітна плата працівників бібліотек, архівів, музеїв та інших закладів культури на кінець 2015 р. становила 3049 грн, тоді як середня заробітна плата у сфері фінансової та страхової діяльності – 8603 грн [4].

Отже, рівень інфляції зумовлює зміни не тільки у напрямі видатків на культуру з боку держави, а й на витрати домогосподарств на культуру і відпочинок. Як видно із даних таблиці 2, в період 2010–2015 рр. інфраструктура галузі культури і мистецтва дещо зменшилась у чисельності, виключення складають музеї, яких щороку більше за попередні роки, хоча кількість їх відвідування. Загалом бібліотеки, театри, концертні організації і навіть демонстратори фільмів із кожним роком втрачають потенційних клієнтів, що зумовлено рівнем доходів (високий рівень інфляції), зниженням рівня якості життя та іншими негативними економічними факторами. Усе це спричинює ліквідацію закладів культури і мистецтва будь-якого виду діяльності. За даними 2015 р. можна зробити висновок про ріст активності серед населення в галузі задоволення культурних потреб. Проте значення 2015 р. є значно нижчими рівня 2010–2011 рр. та свідчать про незначні коливання в усталеній тенденції до зниження рівня активності населення щодо споживання послуг закладів культури.

У процесі аналізу інфраструктури галузі культури і мистецтва, її розвитку і стану доцільно враховувати галузеву розбалансованість культурно-мистецького комплексу на регіональному рівні. Тобто важливим фактором розвитку культури загалом залишається регіональна специфіка культури. Цей фактор має бути базовим у процесі трансформаційних перетворень галузі, а регіональна відмінність – врахована в аналізі загальної інфраструктури культури (таблиця 3).

Нами обрано для аналізу Івано-Франківську область, як таку, що, на думку Г. Піньковської, належить до регіонів із низьким рівнем активності використання об'єктів культури, за умови високого та середнього рівня розвитку їх інфраструктури [6; 7].

Як видно з таблиці 3, Івано-Франківська область займає 11 позицію серед загальної кількості 25 адміністративних одиниць за загальною чисельністю закладів культури і мистецтва, що свідчить про її високий та середній рівень розвитку базової мережі культури. На рис. 2 відображено величину базової мережі закладів культури в інфраструктурі галузі, яка складає 4,4% від їх загальної кількості.

Проте тоді момент можна спостерігати низьку активність населення щодо рівня споживання культурних благ. У цьому випадку можна поспостерігати на той факт, що рівень життя домогоспо-

дарств даного регіону є дещо нижчим порівняно з іншими розвиненими областями країни. Тому область доцільно віднести до потенційних регіонів, які здатні завдяки високому рівню розвитку інфраструктури зумовити процес росту культурно-мистецького комплексу, а також і споживання культурного продукту [8].

Рис. 2. Інфраструктура галузі культури і мистецтва Івано-Франківської області

Так, якщо говорити про заробітну плату працівників, які працюють в організаціях, що провадять діяльність за напрямом «Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок», то на кінець 2015 р. вона складала 2694 грн, тоді як середня заробітна плата у сфері фінансової та страхової діяльності в області – 5250 грн станом на той же період. Порівняно із значенням заробітної плати працівників у сфері культури в середньому по Україні – 3049 грн, оплата праці в Івано-Франківській області значно нижче, що повною мірою може бути результатом зниження якості культурного продукту, скорочення чисельності закладів культури в регіоні.

Під час аналізу інфраструктури галузі культури і мистецтва Івано-Франківської області можна зробити висновок про зменшення кількості закладів культури, а саме – бібліотек та клубних закладів, здебільшого це стосується сільської місцевості [9]. Кількість демонстраторів фільмів теж значно зменшилась, а от чисельність їх відвідування зростає, удвічі порівняно з 2014 та 2015 рр. Такі незначні коливання є результатом підтримки культурно-мистецького комплексу з боку державної адміністрації області.

Нами проаналізований бюджет Івано-Франківської області в розрізі видатків на культуру (таблиця 4). Так, під час аналізу виконання бюджету можна зробити висновок про стабільну тенденцію до зростання видатків на культуру.

Проте дані таблиці свідчать про недостатньо високий рівень фінансування галузі культури в області порівняно з ростом інфляції в період 2014–2015 рр. Проте у 2016 р. все-таки темп приросту видатків дещо перевищив рівень інфляції на 2 відсоткових пункти, що в межах одного регіону є значним досягненням.

Дані звітності ОДА свідчать про значну диференціацію видатків на культуру, оскільки статті видатків щороку передбачають фінансову під-

Бюджет Івано-Франківської області в розрізі видатків на культуру і мистецтво

№ п/п	Період	Сума видатків, млн грн	Темп приросту видатків, %	Питома вага видатків ОДА в сумі видатків на культуру по Україні, %
1.	2012	287,1	-	3,58
2.	2013	298,1	103,83	3,53
3.	2014	307,1	103,01	3,62
4.	2015	353,3	115,04	4,06
5.	2016	404,3	114,43	-

Джерело: сформовано на основі звіту Івано-Франківської ОДА про виконання [10]

тримку різнопланових стратегічних програм розвитку видавництва, музеїв та бібліотек тощо [10]. Але, попри доцільність розподілу фінансових ресурсів, варто відзначити те, що такі заклади як бібліотеки, музеї і виставкові центри, палаци і будинки культури фінансуються з метою виплат заробітних плат працівникам [10].

Із даних звітності про виконання бюджету Івано-Франківської ОДА можна побачити, що 73–75% суми виділених на вищезгадані заклади культури спрямовані саме на оплату праці і лише 25–27% залишається на розвиток самих закладів [10]. Проте і четверта частина видатків спрямовується, як правило, на поверхневий ремонт будівель, оплату комунальних послуг та часткове оновлення матеріальної бази.

Таким чином, фінансових ресурсів постійно не вистачає на розвиток діяльності культурно-мистецького комплексу, його реорганізацію, реструктуризацію, враховуючи наявність великого масиву закладів культури.

Беручи до уваги темпи приросту видатків на культуру і мистецтво Івано-Франківської області, можна сказати, що регіон, при високому рівні розвитку інфраструктури загалом та конкретно галузі культури, може потенційно належати до регіонів із високим рівнем ефективності використання об'єктів культури.

За умови збереження відповідного механізму управління, об'єкти культури і мистецтва можуть стати фактором росту культурної освіченості населення області, джерелом зростання ВВП та вплинути на ріст інвестиційної привабливості регіону, в умовах інтеграції до європейської спільноти.

Висновки. У результаті проведеного дослідження щодо виконання бюджету України в розрізі видатків на галузь культури і мистецтва ми зробили такі висновки:

1. Проаналізувавши дані Зведеного бюджету України, визначено тенденцію видатків на культуру як таку, що зростає. Проте відсоток щорічного приросту за аналізований період нівелюється високим рівнем інфляції. Таким чином, можна зробити припущення щодо недостатнього рівня фінансування мережі закладів культури з боку держави.

2. У процесі дослідження інфраструктури сфери культури, варто виокремити фактор

галузевої розбалансованості культурно-мистецького комплексу на регіональному рівні. Базова мережа закладів культури щорічно зменшується, активність населення щодо відвідування організацій культури знижується, що обумовлено різними економічними факторами та специфікою культури кожного регіону. Такий фактор має бути базовим у процесі трансформаційних перетворень галузі культури і мистецтва.

3. Ураховуючи особливість кожного регіону, їх рівень економічного та культурного розвитку, базову мережу закладів культури, об'єктом дослідження було обрано заклади культури Івано-Франківської області. У результаті аналізу видатків на культуру, інфраструктури та активності населення, область доцільно віднести до регіонів із низьким рівнем активності використання об'єктів культури при високому та середньому розвитку їх інфраструктури.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок про те, що досліджуваний регіон володіє достатньо високим потенціалом (бюджет, інфраструктура) щодо розвитку культурно-мистецького комплексу, який стане основою економічного зростання та інвестиційної привабливості завдяки закладам культури.

Наукова новизна публікації полягає в систематизації видатків на культуру, інфраструктури загалом та в розрізі областей України, їх аналізі, що дозволило виокремити серед регіонів із високим розвитком їх інфраструктури та низьким рівнем активності використання об'єктів культури Івано-Франківську область, як таку, що володіє достатніми ресурсами для розвитку культурно-мистецького комплексу на європейському рівні.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що за умов дотримання прослідковуваної тенденції управління, об'єкти культури і мистецтва можуть стати фактором росту культурної освіченості населення області, джерелом росту ВВП та вплинути на ріст інвестиційної привабливості регіону, в умовах інтеграції до європейської спільноти.

Перспективою подальших наукових досліджень є вибір об'єктів культури на прикладі цієї області, з метою розробки алгоритму стратегічного управління фінансовими ресурсами на рівні організації, підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Доломанова К. Актуальні проблеми фінансування галузі «Культура та мистецтво» у розрізі бюджету розвитку та бюджету споживання / К. Доломанова // Вісник ДУЕТП – 2012. – № 2. – С. 177–184.
2. Статистична звітність видатків та доходів зведеного бюджету України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.treasury.gov.ua/main/uk/index>.
3. Індекс інфляції. Міністерство фінансів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://index.minfin.com.ua/index/inf/>.
4. Доповідь «Про соціально-економічне становище України» / Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2014/mp/dopovidx/arh_dop2015.html.
5. Статистичний бюлетень «Заклади культури, мистецтва, фізкультури та спорту України». – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
6. Пінковська Г. Оцінка сучасного стану розвитку культурного середовища регіонів України / Г. Пінковська. – Ефективна економіка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3424>.
7. Куценко В. Соціальна сфера регіону (стан і перспективи розвитку) / В. Куценко, Л. Богуш, І. Опалєва. – К. : РВПС України НАН України, 1997. – 252 с.
8. Статистичний збірник «Витрати і ресурси домогосподарств України» / Державна служба статистики України. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
9. Демографічна та соціальна статистика. Культура / Головне управління статистики в Івано-Франківській області. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.ifstat.gov.ua/>.
10. Бюджет / Івано-Франківська обласна державна адміністрація. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.if.gov.ua/page/27212>.